

УДК 343.9/343

Проніна Оксана Володимирівна

доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Херсонського національного технічного університету,
кандидат наук з державного управління, доцент

МІСЦЕВІ ПРОГРАМИ ЯК МЕТОД СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті розглянуто сучасний стан органів самоорганізації населення в Україні та досвід міст України щодо розроблення та втілення місцевих програм, що сприяють розвитку органів самоорганізації населення в Україні.*

***Ключові слова:** органи самоорганізації населення, громадський контроль, місьцеве самоврядування, децентралізація, державна політика.*

Pronina Oksana. Local programs as a method of supporting the development of self-organization of population in Ukraine

***Annotation.** The article discusses the current state of self-organization bodies in Ukraine and the experience of Ukrainian cities in developing and implementing local programs that promote the development of self-organization bodies in Ukraine.*

***Key words:** population self-organization bodies, public control, local self-government, decentralization, state policy.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Курс Української держави на децентралізацію влади сприяє розвитку громадянського суспільства, місцевого самоврядування та різноманітних форм самоорганізації населення. Розвиток локальної демократії дозволяє громадянам брати реальну участь у вирішенні питань місцевого значення на рівні своїх територіальних громад.

У системі місцевого самоврядування органи самоорганізації населення (далі – ОСН) відіграють важливу роль у створенні умов для залучення найширших кіл громадян до безпосередньої участі в ухваленні та реалізації рішень з питань соціально-економічного, культурного розвитку територій. Саме через них будуються довірчі взаємовідносини, співпраця влади й населення у вирішенні окремих питань місцевого значення. Зрештою, без органів самоорганізації населення неможливо здійснювати ефективне місьцеве самоврядування, оскільки проект «Децентралізація» спрямовано на

ініціативну громаду. Також неможливо розвивати місцеву інфраструктуру без урахування інтересів і побажань мешканців територіальної громади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом чимало наукових праць присвячено аналізу ролі і значення рад та їх органів, їх місцю і правовому становищу в системі органів публічної влади, компетенції та формам діяльності. Проте небагато уваги приділялося дослідженням статусу ОСН. Так, у дисертації О. Орловського «Правовий статус органів самоорганізації населення» висвітлено лише окремі аспекти становлення й розвитку цих органів. Аналіз чинного законодавства України, яке регламентує їх статус, і наукових джерел з цього питання дозволяє констатувати недосконалість правового регулювання статусу ОСН й потребу більш детального та поглибленого розгляду цієї проблеми.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Поряд із цим потрібне дослідження конституційно-правового статусу цих органів, їх місця й ролі в системі місцевого самоврядування й відмежування від суміжних конституційно-правових інститутів (об'єднань громадян, кондомініумів) сприятимуть формуванню системного підходу до дальшого вдосконалення законодавства про ОСН.

Формулювання цілей статті. Мета статті – розглянути сучасний стан органів самоорганізації населення в Україні та досвід міст України щодо розроблення та втілення місцевих програм, які сприяють розвитку органів самоорганізації населення в Україні.

Виклад основного матеріалу. Важливим чинником ефективності ОСН є адекватне нормативно-правове забезпечення їх діяльності, у контексті чого зростає теоретичне й практичне значення загальної компетенції місцевого самоврядування та профільної компетенції його органів.

Правовий статус ОСН визначається сьогодні Конституцією України (частина шоста статті 140) та відповідними законами України [1]. Так, стаття 2 Закону України від 11.07.01 р. № 2625-III «Про органи самоорганізації

населення» передбачає, що ОСН – це представницькі органи, що створюються жителями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення завдань, передбачених цим Законом.

Згідно з визначенням статті 1 Закону України від 21.05.1997 № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» ОСН – це представницькі органи, що створюються частиною жителів, які тимчасово або постійно проживають на відповідній території в межах села, селища, міста [3].

Створення державою сприятливих умов діяльності органів самоорганізації населення (ОСН) є однією з важливих складових реформи системи місцевого самоврядування та реалізації державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства. Успішність виконання такого завдання залежить серед іншого від якості програм органів місцевого самоврядування (далі – ОМС), спрямованих на поліпшення взаємодії місцевої влади з ОСН.

Практика застосування програмно-цільових методів у плануванні розвитку місцевих громад дозволяє підвищити ефективність реалізації державної політики соціального та економічного розвитку України, адже ОМС можуть краще оцінити особливості соціально-економічного комплексу власного населеного пункту для визначення пріоритетності проблем життєдіяльності громад та пошуків найбільш адекватних механізмів їх розв'язання [2].

Серед міст обласного значення України місцеві програми розвитку ОСН ухвалено у Вінниці, Запоріжжі, Києві, Луцьку, Миколаєві, Одесі, Черкасах. Аналіз змісту зазначених програм дозволяє виокремити такі особливості: широкий спектр напрямків підтримки ОСН; підвищення ролі ОСН у вирішенні питань місцевого значення; визначення обсягів і напрямків бюджетного фінансування місцевих програм; організація контролю за їх виконанням.

Проаналізуємо докладно ці особливості.

1. Широкий спектр напрямків підтримки ОСН:

– сприяння проведенню державної реєстрації всіх новостворених ОСН для отримання ними статусу юридичної особи і права вступати в договірні відносини з іншими організаціями;

– створення належних правових умов діяльності ОСН (ухвалення положень про соціальне замовлення, нормативно-правових актів про порядок проведення конкурсу проектів розвитку ОСН і внесення коректив до Статуту);

– залучення ОСН для вирішення проблем розвитку громади міста (проведення міського конкурсу проектів ОСН; організація ОСН на добровільних засадах участі населення у здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, благоустрою, озеленення; надання допомоги громадянам похилого віку, інвалідам та іншим пільговим категоріям населення, малозабезпеченим та багатодітним сім'ям, самотнім громадянам, дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування; залучення на договірних засадах осіб, які надають послуги з оформлення та передання відповідним органам МВС України документів для реєстрації або зняття з реєстрації місця проживання (перебування) громадян, які проживають на території, у межах якої діє ОСН);

– популяризація діяльності ОСН (видання нормативно-методичних матеріалів щодо створення, легалізації та діяльності ОСН, проведення інформаційної кампанії серед мешканців міста щодо можливостей ОСН; презентація діяльності ОСН через виготовлення та розміщення презентаційних матеріалів, конструкцій, зокрема відеороликів, фільмів);

– надання методично-консультативної підтримки ОСН (проведення семінарів-тренінгів для членів ОСН з різних аспектів їх діяльності; забезпечення ОСН нормативно-методичними документами; підвищення кваліфікації посадових осіб місцевих рад у здійсненні їхньої співпраці з

ОСН);

– фінансування та матеріально-технічне забезпечення діяльності ОСН (фінансування виготовлення проектної документації та технічних умов на електро- та водопостачання приміщень органів ОСН; оплата комунальних послуг, послуг зв'язку, забезпечення ОСН комп'ютерною та іншою організаційною технікою, придбання матеріалів, обладнання, приладів обліку й засобів зв'язку, організація проведення ремонтних робіт приміщень; виплата заробітної платні штатним працівникам ОСН; утримання відділень Всеукраїнської громадської організації «Асоціації сприяння самоорганізації населення» (ВГО «Асоціації»), включаючи заробітну плату штатних працівників, ресурсних центрів підтримки ОСН).

2. Підвищення ролі ОСН у вирішенні питань місцевого значення. Реалізація представницького статусу ОСН здійснюється через залучення представників ОСН до складу тимчасових комісій, робочих груп, які створюються виконавчими комітетами місцевих рад, сприяння участі органів самоорганізації населення в підготовці та реалізації програм соціально-економічного та культурного розвитку територіальної громади. Водночас міські ради не намагаються в своїх програмах поліпшити можливості ОСН у здійсненні нормотворчої діяльності у сфері містобудування, землевідведення та землекористування.

Відповідно до місцевих програм функції ОСН не обмежуються організацією розв'язання проблем соціально-економічного розвитку громад. Міські ради надають контрольні повноваження ОСН у сфері надання муніципальних послуг. Так, у вінницькій програмі є положення про участь ОСН у робочих групах щодо контролю за дотриманням населенням приватного сектору Правил благоустрою м. Вінниці щодо складування будівельних матеріалів, вивозу твердих побутових відходів (ТПВ), покосу трави, спалювання листя [6].

Одним із заходів миколаївської програми на 2015 рік стало розроблення процедури здійснення ОСН контролю якості надання житлово-комунальних послуг [4].

У запорізькій програмі передбачається обов'язкова участь представників ОСН та об'єднань співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ) в обстеженні, паспортизації будинку для підготовки його до капітального ремонту, а також у комісії за неякісного виконання робіт або надання послуг.

ОМС покладають на ОСН певні обов'язки. Так, ОСН мають створити інформаційну базу даних про території діяльності ОСН (перелік вулиць, провулків, площ, кварталів, номерів будівель і квартир, об'єктів інфраструктури, демографічний склад населення). У Комплексній програмі м. Києва запроваджено контроль Київської міської ради, Головного управління з питань внутрішньої політики та зв'язків з громадськістю за дотриманням ОСН вимог чинного законодавства в межах повноважень [7].

Програма м. Черкаси зобов'язує ОСН раз на рік звітувати про свою діяльність на зборах (конференції) жителів за місцем проживання та надавати звіти (протоколи зборів) з реалізації Програми до відділу підтримки громадянського суспільства.

Практично в усіх програмах передбачається проведення моніторингу стану розвитку ОСН і досліджень проблем їх діяльності з боку органів місцевого самоврядування. Програмою м. Миколаєва передбачено проведення моніторингу діяльності ОСН громадськими організаціями.

3. Визначення обсягів та напрямків бюджетного фінансування місцевих програм. Оскільки терміни дії програм відрізняються, предметом дальшого розгляду стали обсяг і напрямки фінансового забезпечення реалізації заходів програм 2018 року.

Слід відзначити, що в деяких програмних документах взагалі не відбито фінансову складову. Так, у запорізькій програмі відсутні положення

про фінансування її заходів. Доволі складно зрозуміти, який саме обсяг бюджетних коштів виділяється для реалізації програми в м. Луцьку. З одного боку, детального опису структури бюджетних витрат за кожним заходом Програми поки що немає. З іншого, загальний обсяг фінансових ресурсів на 2018 р. складає 500 тис. грн., з яких 100 тис. грн. – це кошти, залучені з не бюджетних джерел, а 400 тис. грн. – кошти з інших джерел. Отже, не зовсім зрозуміло, яку частку складають саме бюджетні ресурси [7].

У вінницькій програмі також відсутня інформація про обсяг фінансування її заходів. Однак визначено напрямки використання бюджетних коштів, а саме: 1) утримання квартальних комітетів та комітетів мікрорайонів (виплата заробітної плати штатним працівникам, забезпечення необхідним майном та обладнанням, оплата комунальних послуги, ремонт займаного приміщення); 2) утримання Асоціації органів самоорганізації населення м. Вінниці (крім перелічених у п. 1 витрат передбачається придбання автотранспорту).

У програмах інших міст є чіткий опис обсягу бюджетних коштів. Так, у миколаївській така сума становить 355 тис. грн.; одеській – 5541,7 тис. грн., черкаській – 1353,92 тис. грн., київській – 11320 тис. грн.

Питання про пріоритетність напрямків бюджетного фінансування ОМС вирішують по-різному. 56 % бюджетних коштів, виділених для виконання миколаївської програми, спрямовується на інформаційну кампанію та навчання представників ОСН. В одеській програмі 64,5 % бюджетних ресурсів мають забезпечити реалізацію заходів фінансової та матеріально-технічної підтримки ОСН, 22,5 % – формування бюджетів ОСН [6].

Відповідно до черкаської програми 63 % бюджетних ресурсів витрачається на виплату заробітної плати працівникам ОСН, 37% спрямовуються на поліпшення матеріально-фінансової основи діяльності ОСН.

Оскільки київська програма не має окремого переліку заходів сприяння розвитку ОСН (вони входять до напрямку «Сприяння місцевому самоврядуванню, підтримка діяльності ОСН та місцевих ініціатив у м. Києві»), то неможливо чітко визначити, які з цих заходів реалізуються за рахунок коштів, спрямованих на фінансову підтримку ОСН, а які – з коштів на інші заходи. Так, невідомо, чи передбачається участь проектів ОСН у конкурсі проектів розвитку місцевого самоврядування. Водночас 72 % від суми бюджетних витрат на розвиток ОСН спрямовується на фінансову підтримку ОСН і виконання ними власних повноважень.

Важливо зазначити, що в програмних документах немає єдиного підходу до вибору заходів, що не потребують фінансування. У черкаській програмі відсутні джерела фінансування таких заходів, як організація допомоги неповнолітнім дітям та особам, які визнані недієздатними, моніторинг діяльності опікунів і піклувальників; запровадження участі ОСН у конкурсах на отримання грантів, проведення семінарів-тренінгів із представниками ОСН, залучення мешканців громади до різних заходів (робіт з благоустрою, охорони навколишнього середовища, пам'яток культури). Київська програма не забезпечує фінансування таких заходів, як сприяння участі ОСН у підготовці та реалізації програм соціально-економічного та культурного розвитку територіальної громади, охорони навколишнього природного середовища. Крім того, у цьому програмному документі, на наш погляд, закладено суперечність: Програма визначає орієнтовний обсяг витрат на фінансову підтримку ОСН, однак у переліку напрямків діяльності відсутнє фінансування такого напрямку, як сприяння вирішенню питання забезпечення ОСН фінансовими та матеріально-технічними ресурсами, потрібними для реалізації власних повноважень.

4. Організація контролю за виконанням місцевих програм. В оцінюванні якості норм контролю за виконанням програмних документів міст, що досліджуються нами, пропонується враховувати такі важливі

критерії: 1) визначення відповідального органу та посадових осіб; 2) установлення термінів та процедур звітності про результати виконання програм; 3) участь інститутів громадянського суспільства у здійсненні контролю за виконанням програм; 4) вимоги до оприлюднення підсумків виконання заходів програм.

Аналіз положень програм щодо контролю за їх виконанням дозволяє зробити такі висновки:

– у більшості програм відсутні норми про оприлюднення підсумків виконання запланованих заходів. Відповідно до Програми м. Одеси лише фінальний звіт має бути опублікований у ЗМІ та розміщуватися на офіційному сайті міста в місячний строк після закінчення термінів її виконання;

– програми передбачають різну періодичність звітності про виконання заходів та різні форми такої звітності. У м. Черкасах – це формування щомісячних та щорічних звітів ОСН; у м. Одесі – проведення щоквартального моніторингу та формування звітів тричі на рік; у Миколаєві та Києві – щорічне інформування про стан виконання;

– участь інститутів громадянського суспільства в процесі здійснення контролю за виконанням програм. На відміну від чинної Програми м. Одеси, попередній програмний документ містив норми про можливість участі громадськості в здійсненні контролю за ходом розроблення та виконання планів заходів (включення представників ОСН до складу робочих комісій, координаційних рад; проведення громадських слухань і громадської експертизи проектів рішень міськради та міськвиконкому, пов'язаних із виконанням Програми).

5. Показники ефективності реалізації заходів програм і визначення нових завдань на наступний період. У деяких програмах визначаються конкретні показники результативності її виконання. Так, у Програмі м. Одеси такими показниками є витрачені фінансові ресурси; кількість створених ОСН

(15); кількість ОСН, яким делеговано повноваження (25); якість виконання заходів програми на підставі звіту (100 %). У Програмі м. Черкаси також застосовуються кількісні показники, однак вони стосуються безпосередньо заходів програми: дані про виявлення сімей (з дітьми до 18 років), соціально незахищених громадян та осіб, що опинилися в складних життєвих умовах, переданих до міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; кількість ліквідованих стихійних сміттєзвалищ; кількість громадян, яким було надано консультації та видано довідки.

У Програмі м. Миколаєва деякі кількісні показники її виконання містяться в розділі очікуваних результатів. Наприклад, після закінчення терміну дії Програми у м. Миколаєві має діяти близько 35-40 ОСН різних рівнів, що мають охопити своєю діяльністю 25-35 тис. мешканців; 40 % жителів громади міста мають бути проінформовані щодо розуміння сутності ОСН; 200 представників керівництва ОСН мусять пройти курси з підвищення кваліфікації.

В інших програмних документах розділи, що встановлюють очікувані результати їх виконання, викладено у форматі досягнення таких завдань: забезпечення правових і матеріально-технічних можливостей участі громадян у розв'язанні проблем міста та відстоюванні своїх прав і захисту інтересів; відпрацювання механізму наділення ОСН делегованими повноваженнями, вирішення питань фінансового та матеріально-технічного забезпечення їх реалізації; поліпшення контролю за якістю житлово-комунальних послуг; підвищення ефективності роботи ОСН і т. ін.

Крім того, слід вказати на те, що в більшості програм не надається належної уваги аналізу виконання заходів попередньому періоду та формування завдань для дальшого розвитку ОСН. Серед тих програмних документів, які містять норми щодо оцінювання підсумків виконання програм і розроблення заходів на наступний період, слід відзначити програми Одеси та Черкас. Так, джерелами інформації для моніторингу

виконання Програми у Черкасах є не тільки щомісячні та щорічні звіти ОСН, але й інформаційні паспорти, дані вибіркового опитування громадян, яким надано послуги ОСН, щодо якості таких послуг. Щороку головний розпорядник коштів програми – департамент управління справами Черкаської міської ради – зобов'язаний оцінити ефективність бюджетної програми, а в разі невиконання планових показників – проаналізувати причини невиконання запланованих результатів і надати обґрунтовані пропозиції щодо реалізації бюджетної програми з метою їх поліпшення на розгляд міській раді та міському голові.

У Програмі м. Одеси аналіз ефективності її виконання та використання бюджетних коштів здійснюється щокварталу на підставі наданої виконавцями інформації. Утім, норми про можливі наслідки такого моніторингу відсутні. У цьому контексті слід знову звернутися до редакції попередньої Програми м. Одеси, що зобов'язувала структурні підрозділи міської ради спільно з Асоціацією самоорганізації через півроку після початку реалізації Програми здійснювати аналіз ходу її виконання з проведенням робочих семінарів, круглих столів та інших акцій для вироблення пропозицій щодо дальшого вдосконалення механізму виконання Програми.

Через те що при виробленні завдань на майбутній період місцеві ради не аналізують причин невиконання попередніх, існує негативна практика перенесення нереалізованих завдань до нового переліку заходів. Наприклад, Програмою м. Києва на 2004-2006 рр. передбачалася підготовка проектів Положення про загальні збори територіальної громади м. Києва та про місцеву ініціативу проекту рішення Київради про делегування повноважень органам самоорганізації [6].

Такі ж завдання перейшли до київської програми на 2007-2011 роки [7]. Програма м. Києва на 2016-2019 рр. взагалі не конкретизує, які нормативно-правові акти потрібно вдосконалювати.

Потребує окремої уваги й така спільна проблема, як недостатнє забезпечення доступу до публічної інформації про виконання програм. Практика розміщення звітів про хід виконання вищезазначених документів на офіційних веб-сторінках ОМС міст обласного значення відзначається поодиноким характером. Спостерігається тенденція до формального ставлення ОМС до обов'язків забезпечити доступ до такої інформації. Наприклад, рішення Вінницької міської ради «Про діяльність ОСН та звіт про хід виконання Програми розвитку ОСН м. Вінниці на 2012-2016 рр.» розміщено на офіційному сайті ОМС не повним обсягом, без висвітлення самої звітної інформації [7].

Позитивним прикладом дотримання законодавчих норм про доступ до публічної інформації можна вважати Одеську міську раду, що розмістила на власному сайті звіт про виконання Програми розвитку органів самоорганізації населення в м. Одесі на 2008-2011 роки повним обсягом.

Висновки з даного дослідження. Ураховуючи вищевикладене, вважаємо за доцільне рекомендувати:

1. Ухвалити проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про органи самоорганізації населення» (розроблений членами ВГО «Асоціація»), у якому серед гарантій діяльності органів самоорганізації населення передбачається обов'язок місцевої ради, на території якої діють легалізовані органи самоорганізації населення, регулярно ухвалювати цільові програми, спрямовані на поліпшення їх діяльності.

2. З метою підвищення дієвості програм органам місцевого самоврядування в процесі їх розроблення потрібно включити положення, що передбачають: визначення обсягів фінансових витрат та пріоритетних напрямків бюджетного фінансування, що відповідають інтересам членів територіальних громад; пропозиції щодо показників результативності виконання програми; установлення вимог щодо щорічного оприлюднення підсумків виконання заходів програм; зобов'язання виконавців програм

здійснювати аналіз їх виконання та причин невиконання; урегулювання порядку формування переліку заходів наступного періоду на підставі звітів виконавців програм, інформаційних паспортів, даних опитувань громадян про якість послуг, наданих органами самоорганізації населення, інших соціологічних досліджень щодо стану та проблем діяльності органів самоорганізації населення; розширення можливості громадського контролю за виконанням програм через включення представників органів самоорганізації населення до складу робочих комісій, координаційних рад; проведення громадських слухань і громадської експертизи проектів рішень органів місцевого самоврядування, пов'язаних із виконанням програм; залучення організацій громадянського суспільства до здійснення моніторингу за станом виконання програми; проведення щорічних комунікативних заходів за підсумками виконання запланованих заходів; регламентування права органів самоорганізації населення надавати пропозиції до проектів міських бюджетів, проектів містобудівної документації, планів відведення земель.

Перспективи подальших розвідок. У подальшому дослідженні мають бути розглянуто розвиток громадянського суспільства, розроблення та втілення місцевих програм, що сприятимуть розвитку органів самоорганізації населення в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України [Електронний ресурс] : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (поточ.ред. – тлумачення від 12.04.2012). – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Конституція України. Науково-практичний коментар / Редкол.: В. Я. Тацій, О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш та ін. : Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2011. – 356 с.
3. Закон України «Про міське самоврядування в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.
4. Закон України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2866-14>
5. Закон України «Про органи самоорганізації населення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>
6. Дуда А. Органи самоорганізації населення як інструмент залучення громадян України

до процесу прийняття рішень [Електронний ресурс] / В. Д. Бондаренко. – Режим доступу: <http://www.ucipr.kiev.ua/>

7. Жители и дома, организации Третьего сектора в жилищной сфере: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.up.mos.ru/ObIntSaj/zitdom/kniga-ii.htm#ann1>

Statement of the problem. The course of the Ukrainian state on decentralization of power contributes to the development of civil society, local self-government and various forms of self-organization of the population. The development of local democracy allows citizens to take a real role in addressing local issues at the level of their territorial communities.

Urgency. An important factor in the efficiency of the BID is the adequate regulatory and legal support of their activities, in the context of the above, the theoretical and practical importance of the general competence of local self-government and the profile competence of its bodies is growing. Practice of application of targeting methods in planning of development of local communities allows to increase efficiency of realization of the state policy of social and economic development of Ukraine, since LGUs can better evaluate the peculiarities of socio-economic complex of their own settlement to determine the priority of problems of life of communities and search for the most adequate mechanisms for their development.

The purpose of the article is discusses the current state of self-organization bodies in Ukraine and the experience of Ukrainian cities in developing and implementing local programs that promote the development of self-organization bodies in Ukraine.

Our task was to study the system of local self-government, population self-organization bodies play an important role in creating conditions for involving the widest circles of citizens.

Summary. Among the cities of regional importance of Ukraine, local programs for the development of SNS have been approved in Vinnitsa, Zaporizhzhia, Kiev, Lutsk, Mykolaiv, Odessa, Cherkasy. The analysis of the contents of these programs allows to distinguish the following features: a wide

range of directions of support of the BSP; enhancing the role of the SNS in addressing local issues; determining the amount and direction of budget financing of local programs; organization of control over their implementation.

Conclusions and outcomes. In order to increase the effectiveness of programs, local governments should include provisions in their development process that: determine the amount of financial expenditures and priority areas of budget financing that are in the interests of members of territorial communities; to offer performance indicators for the program; establish requirements for the annual publication of the results of the implementation of program activities; oblige program executives to analyze their performance and reasons for non-performance; to regulate the procedure of forming the list of the next period's activities on the basis of reports of program executors, information passports, data of citizens' surveys on the quality of services provided by self-organization bodies of the population, other sociological surveys on the status and problems of activity of self-organization bodies of the population; to expand the possibilities of public control over the implementation of programs by including representatives of bodies of self-organization of the population in the composition of working commissions and coordination councils; conducting public hearings and public examination of draft decisions of local self-government bodies related to program implementation; involvement of civil society organizations in monitoring the implementation of the program; holding annual communication events on the basis of implementation of the planned activities; to regulate the right of population self-organization bodies to submit proposals for projects of city budgets, projects of town-planning documentation, plans of land allotment.